

УДК 336.76

Скок Є. М.

аспірант

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ОПЕРАЦІЇ, ЩО ПРИЗВОДЯТЬ ДО ЇЇ ЗМІНИ

У статті розглядається сутність поняття “ліквідності банківської системи”, операції, проведення яких призводить до її зміни, зокрема операції міжбанківського кредитного ринку, а також проаналізовано структуру та динаміку ліквідності банківської системи України.

Ключові слова: кредит, ліквідність банківської системи, міжбанківський кредитний ринок, центральний банк.

Постановка проблеми. З позиції комерційних банків їх ліквідність являє собою суму коштів, яку вони мають у своєму розпорядженні на певний момент для виконання своїх функцій. Водночас ліквідність банківської системи є одним з основних об'єктів регулювання державних монетарних органів. Таке регулювання здійснюється шляхом проведення відповідних операцій на макrorівні міжбанківського ринку, у тому числі на його кредитному сегменті. За допомогою цього центральні банки забезпечують виконання покладених на них функцій та завдань шляхом зміни обсягу сукупної пропозиції грошей та їх вартості.

Виходячи з основ монетаризму (концепція кількісної теорії грошей), зміна ліквідності банківської системи є одним з основних чинників, що впливає на інфляційні процеси в країні, а отже і на внутрішню та зовнішню стабільність національної валюти. Її оптимальний рівень є необхідною умовою для надійного функціонування як банківської системи у цілому, так і окремих банків зокрема. У той же час недостатня ліквідність чи її надлишок

можуть чинити негативний вплив на банківський сектор, створюючи загрозу його дестабілізації.

Утім, питання, що стосуються ліквідності банківської системи наразі є не повністю дослідженими та висвітленими в науковій літературі. Зазначене й обумовлює актуальність дослідження, у тому числі операцій, проведення яких призводить до зміни обсягів коррахунків банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань банківської ліквідності і проблем управління нею займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці: Р. Азаренкова, О. Акімов, О. Васюренко, О. Вовчак, А. Вожжов, І. Волошин, Е. Галицька, В. Геєць, Н. Гребеник, Н. Грищук, Б. Едвард, А. Епіфанов, М. Зверяков, Р. Карчева, С. Козьменко, Н. Козьмук, О. Криклій, В. Крилова, Л. Кузнєцова, А. Кулінець, О. Лаврушин, Дж. Маршалл, А. Мороз, Р. Набок, О. Петрик, Л. Примостка, О. Приходько, С. Реверчук, П. Роуз, Л. Рябініна, М. Савлук, І. Сало, Дж. Сінкі, Т. Смовженко, А. Сомик, В. Стельмах, О. Шварц, С. Шульга тощо.

Окремо слід відзначити вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних і практичних питань управління ліквідністю банку та банківської системи співробітників Центру наукових досліджень Національного банку України. Зокрема, у їх науково-аналітичних матеріалах [1;2;3;4;5;6;7] висвітлено:

- економічну сутність ліквідності банку та банківської системи;
- характеристику структурних складових банківської ліквідності;
- методичні засади аналізу та прогнозування ліквідності банківської системи;
- зарубіжну практику управління ліквідністю банківської системи на прикладі Словаччини, Чехії, Угорщини, Казахстану, Вірменії, Росії та Туреччини;
- особливості та позитивні здобутки в розв'язанні проблеми надлишкової ліквідності банків окремих країн з активною процентною політикою;

- чинники попиту та пропозиції ліквідності;
- практику управління ліквідністю банків в Україні та напрями підвищення її ефективності тощо.

Водночас у дослідженнях ліквідності банківської системи бракує системного підходу, який би враховував усі чинники, що призводять до її зміни.

З огляду на зазначене метою статті є поглиблення досліджень питань щодо ліквідності банківської системи з позиції чинників впливу на її стан, у тому числі операцій центральних банків, що здійснюються на міжбанківському кредитному ринку.

Виклад основного матеріалу. Сутність ліквідності банківської системи. В економічній теорії та на практиці поняття “ліквідність” застосовують для характеристики різних об’єктів, що робить логічним існування таких її видів: ліквідність активу, пасиву, балансу, суб’єкта господарювання, ринку та ліквідність системи, у тому числі банківської.

Під ліквідністю банківської системи розуміють спроможність банківської системи забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов’язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни [8].

За визначенням А. Сомик та В. Міщенко ліквідність банківської системи є її динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання усіх грошових зобов’язань банківської системи та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [1].

Також, існує точка зору, що під ліквідністю банківської системи варто розуміти її здатність (так само як і кожного окремого банку цієї системи) на першу вимогу вкладників і надійних позичальників забезпечувати виконання своїх зобов’язань готівкою в будь-який момент часу у валюті створеної банками системи зобов’язань [9].

Отже, категорія „ліквідність банківської системи” не має однозначного і вичерпного трактування через її складність та різноманітність підходів до визначення і обґрунтування. Її спільна властивість полягає у забезпеченні виконання грошових зобов’язань банківської системи як у готівковій, так і безготівковій формах. Цій властивості відповідають і практичні підходи щодо визначення ліквідності банківської системи. Так у практичній діяльності ліквідністю банківської системи зазвичай вважають показник, який становить загальний обсяг коштів комерційних банків, що зберігаються на їх коррахунках у центральному банку. Саме в такому сенсі вживається поняття “ліквідність банківської системи” в запропонованій статті.

Операції, що призводять до зміни обсягів ліквідності банківської системи.

Як зазначалося, ліквідність банківської системи є одним з основних об’єктів регулювання державних монетарних органів. Таке регулювання здійснюється, насамперед, шляхом проведення відповідних операцій, які як прямо, так і опосередковано впливають на обсяг кореспондентських рахунків банківської системи в центральному банку.

Перелік та характер впливу відповідних операцій та дії механізмів центральних банків на ліквідність банківської системи відображено в табл. 1.

Зазначений перелік операцій не є вичерпним і варіюється в різних банківських системах залежно від арсеналу інструментів грошово-кредитної політики того чи іншого монетарного регулятора. Зокрема, серед центральних банків досить поширена різноманітність у частині інструментів рефінансування. Крім того, у таблиці не відображено операції своп.

У практичній діяльності зазначені в табл. 1 операції прийнято вважати “операціями прямого впливу”, оскільки за допомогою їх проведення центральний банк прямо впливає на ліквідність банківської системи. Водночас є ряд операцій (чинників), які опосередковано впливають на обсяг коштів на кореспондентських рахунках банків у центральному банку.

Вплив окремих операцій та дії механізмів центрального банку на
ліквідність банківської системи

№ операції	Назва операції	Вплив на ліквідність банківської системи
1.	Надання кредиту центральним банком	+ ¹
2.	Повернення заборгованості комерційним банком за кредитом центральному банку, у тому числі процентів за користування кредитом	–
3.	Продаж центральним банком цінних паперів, у тому числі власної емісії	–
4.	Виплата коштів центральним банком за цінними паперами (основної суми та процентів)	+
5.	Купівля центральним банком цінних паперів	+
6.	Продаж центральним банком іноземної валюти	–
7.	Купівля іноземної валюти центральним банком	+
8.	Зменшення обсягів коштів обов'язкових резервів, що мають зберігатися в центральному банку	+
9.	Збільшення обсягів коштів обов'язкових резервів, що мають зберігатися в центральному банку	–

Джерело. Розроблено автором.

До операцій/чинників опосередкованої дії (табл. 2.) належать зокрема такі: операції з коштами уряду на рахунку в центральному банку, перерахування коштів центральним банком до державного бюджету (у разі якщо вони здійснюються), динаміка обсягу готівки в обігу, операції центрального банку з конвертації коштів уряду в іноземній валюті, а також виплати емітентами цінних паперів центральному банку за паперами, що знаходяться в його власності.

¹ + збільшення; – зменшення обсягів ліквідності.

Операції/чинники, що опосередковано впливають на ліквідність
банківської системи

№ операції	Назва операції	Вплив на ліквідність банківської системи
1.	Надходження коштів на рахунок уряду в центральному банку	–
2.	Видатки коштів з рахунку уряду в центральному банку	+
3.	Перерахування коштів центральним банком до державного бюджету	+
4.	Купівля іноземної валюти центральним банком в уряду	+
5.	Продаж іноземної валюти центральним банком уряду	–
6.	Виплати по цінним паперам, що знаходяться у власності центрального банку (основної суми та доходу)	–
7.	Збільшення готівкових коштів в обігу, у тому числі в касі банку	–
8.	Зменшення готівкових коштів в обігу, у тому числі в касі банку	+

Джерело. Розроблено автором.

Динаміка коштів уряду на рахунку в центральному банку. Зміна обсягів коштів, що обліковуються на рахунку уряду в центральному банку відбувається через здійснення відповідних перерахувань, пов'язаних з доходами та видатками уряду, які проводяться через банківську систему. Відповідно при здійсненні видатків кошти з рахунку уряду в центрального банку перераховуються на коррахунки банків, що призводить до збільшення ліквідності банківської системи. І навпаки, бюджетні надходження з коррахунків банків акумулюються на рахунку уряду, що відповідно призводить до зменшення ліквідності банків. Важливим аспектом у цьому контексті є фіскальний процес у країні. Так від особливостей його протікання, залежать коливання залишків коштів на кореспондентських

рахунках банків у центральному банку в окремі періоди, зокрема через значні обсяги податкових платежів.

Також необхідно враховувати, що на динаміку коштів уряду в центральному банку впливають перерахування останнього до державного бюджету, що відповідно з часом (після здійснення бюджетних видатків) призводить до збільшення ліквідності банківської системи.

Операції центрального банку з конвертації іноземної валюти уряду. Як відомо, уряди країн залучають кошти на внутрішньому та зовнішніх ринках з метою виконання своїх функцій. Такі залучення можуть здійснюватися в іноземній валюті на обох ринках, що, зокрема, залежить від особливостей боргової політики в певній державі. Відповідно, для здійснення видатків у національній валюті, уряд має конвертувати іноземну валюту в національну, за чим звертається до свого агента, а саме центрального банку. І навпаки, при необхідності виконання своїх зобов'язань в іноземній валюті уряд може звернутися до центрального банку з пропозицією щодо обміну національної валюти на іноземну.

Зазначені конвертації серед іншого можуть бути пов'язані з операціями уряду з цінними паперами, номінованими в іноземній валюті, емітентом яких він є, що також відповідним чином впливає на ліквідність банківської системи. Це відбувається насамперед тому, що по-перше, банківські установи можуть бути власниками державних цінних паперів, по-друге, ці виплати здійснюються через банківську систему.

Виплати урядом по своїх цінних паперах центральному банку. Такі переведення здійснюються для повернення основної суми боргу та доходу за цінними паперами. Насамперед ці виплати позначаються на обсягу коштів, що обліковуються на рахунку уряду в центральному банку, про що вже зазначалося. Якщо ж розглядати весь ланцюг такої операції, то спочатку кошти перераховують з рахунків банків на рахунок уряду в центральному банку, потім на відповідний рахунок монетарного регулятора, що в кінці

кінців призводить до зменшення обсягу залишків коштів на кореспондентських рахунках банків у центральному банку.

Ще одним автономним чинником, який впливає на обсяг коррахунків банків у центральному банку є зміни обсягів готівкових коштів, що перебувають в обігу. Готівкові кошти не включаються до коррахунків банків. Їх зміна відбувається шляхом конвертації безготівкових коштів у готівкові. Відповідно, збільшення обсягу готівкових коштів в обігу призводить до зменшення ліквідності банківської системи і навпаки. При визначенні зміни готівки необхідно враховувати як зміни коштів, що знаходяться в касі комерційних банків, так і в позабанківському обігу. Цей чинник вважається автономним, оскільки перебуває під впливом попиту та пропозиції на готівкові та безготівкові кошти.

Ліквідність банківської системи України. Структура ліквідності банківської системи визначається, насамперед, вимогами центрального банку щодо формування банками обов'язкових резервів (рис. 1.).

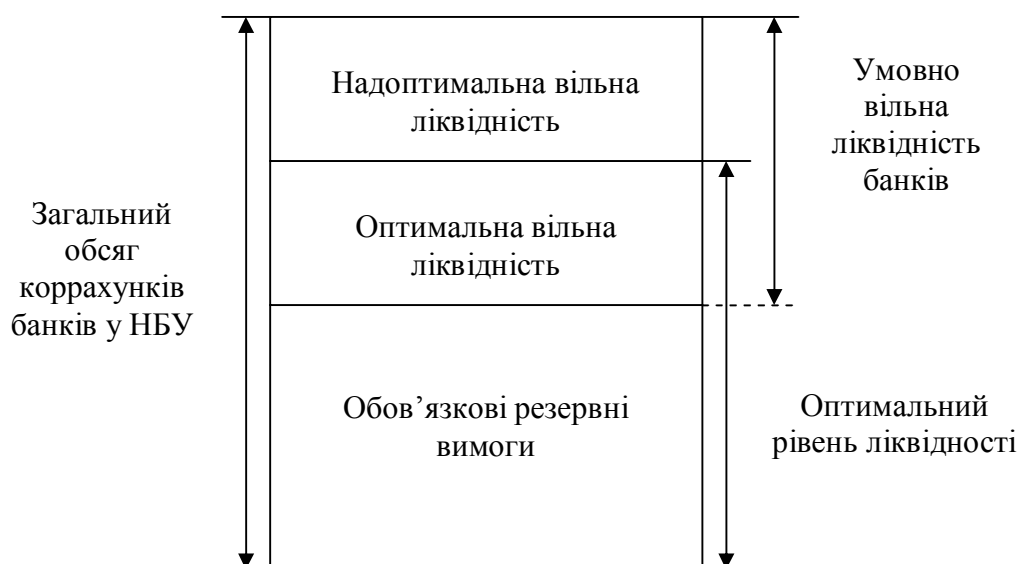

Рис. 1. Умовна структура ліквідності банківської системи

Джерело. Розроблено автором на основі [5,6].

Норматив обов'язкових резервів, які банки мають зберігати на своєму кореспондентському рахунку в Національному банку України з липня 2013 року становить 60% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування, інші 40% обов'язкових резервів банки мають зберігати на окремому рахунку в Національному банку України [10].

Що стосується обсягів ліквідності банківської системи, то згідно з динамікою коррахунків банків у Національному банку України (рис. 2.) у 2013 році зафіксовано найбільший їх середньоденний рівень з початку публікації відповідної інформації центральним банком України. Так у січні-серпні 2013 року цей показник становив 25,4 млрд. грн., що на 29,2%, або на 5,7 млрд. грн. більше, ніж у 2012 році.

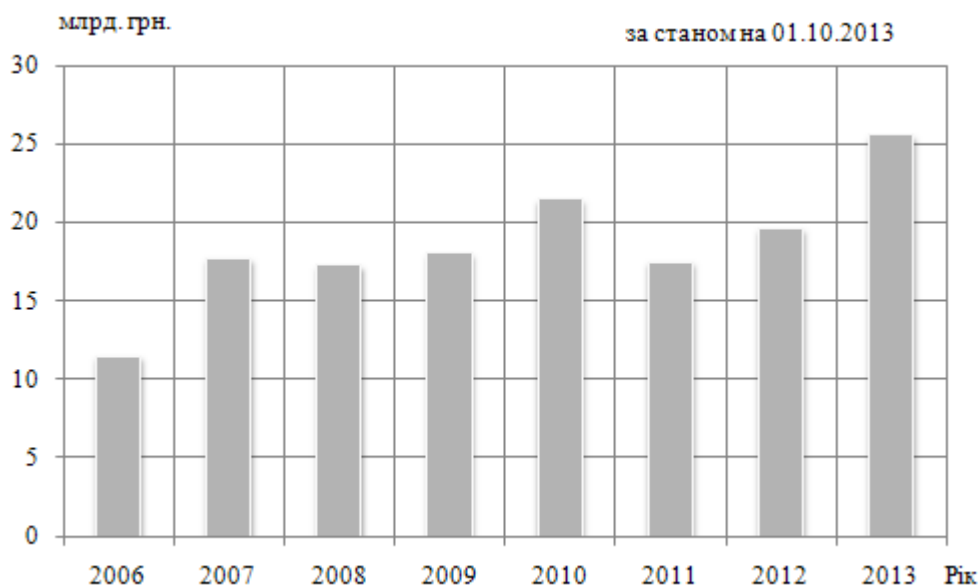

Рис. 2. Динаміка середньоденного обсягу залишків коштів на кореспондентських рахунках банків у Національному банку України.

Джерело. За даними Офіційного представництва Національного банку України в мережі Інтернет [11].

Водночас, слід враховувати, що з метою виконання вимог щодо формування обов'язкових резервів за станом на 01.09.2013 банки тримають

на окремому рахунку в Національному банку України кошти на загальну суму 7,4 млрд. грн., що є потенційною ліквідністю банківської системи.

Згідно з аналізом динаміки середньоденного обсягу залишків коштів на кореспондентських рахунках банків у Національному банку України в місячному розрізі (рис. 3.) очевидно, що така динаміка обумовлюється насамперед характером грошово-кредитної політики. Зокрема, починаючи з другої половини 2011 року Національний банк України в умовах зростання інфляції перейшов до проведення жорсткої грошово-кредитної політики, що супроводжувалося зменшенням обсягів коррахунків банків. Натомість у подальших роках ліквідність банківської системи перебувала на порівняно вищому рівні, що обумовлювалося зокрема вжиттям Національним банком України монетарних стимулюючих заходів, у тому числі пов'язаних з активізацією підтримки ліквідності банків з метою створення відповідних умов для розвитку національної економіки.

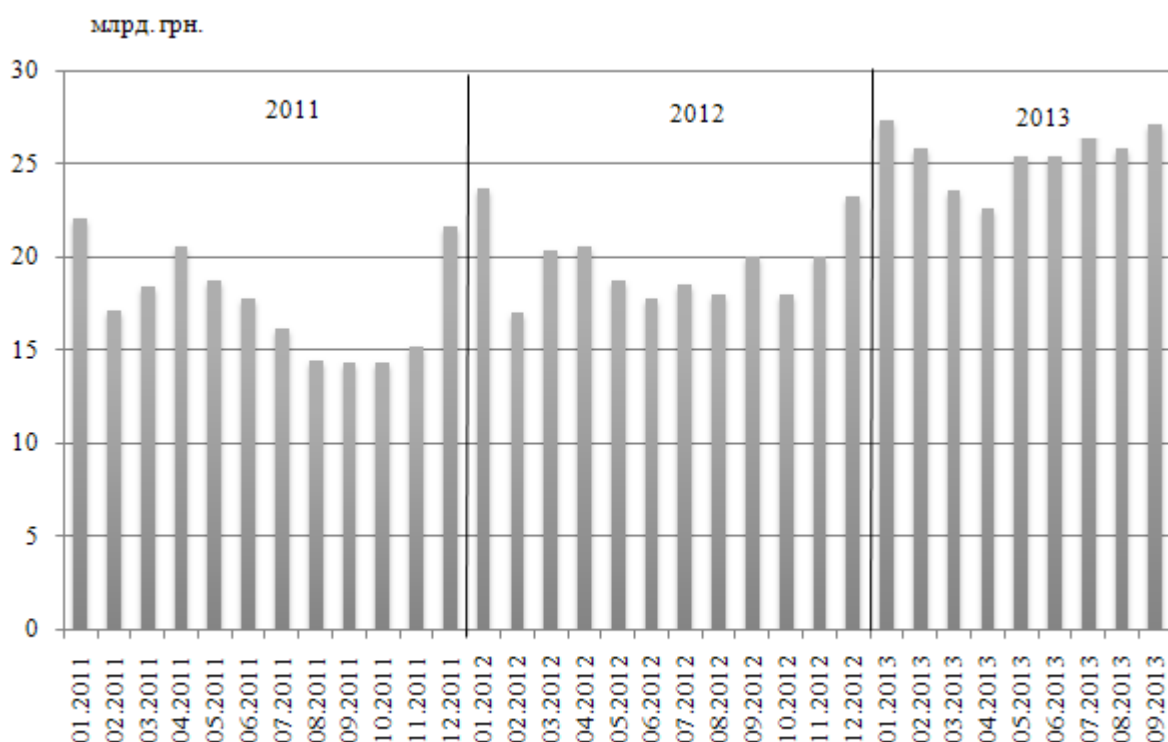

Рис. 2. Динаміка середньоденного обсягу залишків коштів на кореспондентських рахунках банків у Національному банку України в місячному розрізі [11]

Висновки. Отже з однієї сторони динаміка ліквідності банківської системи повністю обумовлюється операціями державних монетарних органів, оскільки майже всі операції, які впливають на рівень коррахунків банківської системи здійснює центральний банк. З іншої сторони – на проведення частини таких операцій центральний банк не має впливу, оскільки вони здійснюються автоматично (наприклад операції з коштами уряду). З огляду на це операції/чинники, що призводять до зміни ліквідності банківської системи поділяються чинники на прямого та опосередкованого впливу.

Утім, центральний банк при здійсненні регулювання банківської ліквідності враховує вплив усіх чинників на її стан, що дає можливість йому визначати обсяги операцій, які необхідно здійснити для встановлення оптимального рівня коррахунків банків.

Враховуючи зазначене, динаміка ліквідності банківської системи, насамперед, обумовлюється характером грошово-кредитної політики, що зокрема підтверджується згідно з аналізом динаміки залишків коштів на кореспондентських рахунках банків у Національному банку України.

Наразі, ліквідність банківської системи знаходиться на високому рівні. Так, середньоденний обсяг кореспондентських рахунків банків у Національному банку України в січні–серпні 2013 року збільшився до 25,4 млрд. грн. порівняно з 19,6 млрд. грн. у 2012 році. Цьому зокрема сприяло активне проведення Національним банком України операцій з підтримки ліквідності банківської системи з метою створення належних умов для підтримки розвитку національної економіки.

Список використаної літератури

1. Міщенко В. В. Ліквідність банківської системи : економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. Стаття 1 / Міщенко В. В., Сомик А. В. // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 6-9.
2. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід

регулювання і нагляду: науково-аналітичні матеріали / (В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова, Р. М. Набок, О. Г. Приходько, Н. В. Гришук). – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – Вип. 11. – 220 с.

3. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В. С. Стельмаха. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень Національного банку України. УБС НБУ. 2009. – 404 с.

4. Ліквідність банківської системи України : науково-аналітичні матеріали / (В. І. Міщенко, А. В. Сомик та ін.). – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – Вип. 12. — 180 с.

5. Сомик А. Ліквідність банківської системи: зарубіжний досвід управління, Стаття 2 / Сомик А., Шульга С. // Вісник НБУ. – 2008. – № 12. – С. 6-11.

6. Міщенко В. В. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання. Стаття 3 / Міщенко В. В., Сомик А. В. // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 34-41.

7. Сомик А. В. Ліквідність банківської системи України: структура, аналіз чинників і напрями підвищення ефективності регулювання / А. В. Сомик // Вісник УБС НБУ. – 2008. – № 3. – С. 68-72.

8. Галицька Е. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків / Галицька Е., Висоцька Л. // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 19-25.

9. Рябініна Л. Ліквідність банківської системи та роль НБУ в її підтримці / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2010. – № 2/3. – С. 51-59.

10. Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку : постанова Правління Національного банку України від 20.06.2013 №241

11. Офіційне представництво Національного банку України в мережі Інтернет. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

СКОК Е. Н. ЛИКВИДНОСТЬ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ И ОПЕРАЦИИ, КОТОРЫЕ ПРИВОДЯТ К ЕЕ ИЗМЕНЕНИЮ

В статье рассматривается сущность понятия “ликвидность банковской системы”, операции, проведение которых приводит к ее изменению, в частности операции межбанковского кредитного рынка, а также проанализировано структуру и динамику ликвидности банковской системы Украины.

Ключевые слова: кредит, ликвидность банковской системы, межбанковский кредитный рынок, центральный банк.

SKOK E. M. BANKING SYSTEM LIQUIDITY AND ITS FACTORS

It is considered the essence of the banking system liquidity, factors leading to it changes (including interbank credit market factors) and the analysis of the Ukrainian banking system liquidity dynamics and structure.

Keywords: credit, banking system liquidity, interbank credit market, central bank.